

2. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / М. П. Мозговий. – К., 2007. – 19 с.

3. Панасьє Ю. История подлинного джаза / Ю. Панасьє. – М.: Музыка, 1978. – 128 с.

4. Поплавський М. М. Антологія сучасної української естради / М. М. Поплавський. – К.: Преса України, 2004. – 416 с.

5. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. – М.: Высшая школа, 1990. – 344 с.

6. Тормахова В. М. Українська естрадна музика і фольклор: взаємопроникнення і синтез: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / В. М. Тормахова. – К., 2007. – 17 с.

7. Храмова В. До проблеми української ментальності / Вікторія Храмова // Українська душа. – К.: «Фенікс», 1992. – С.3–35.

8. Шлемкевич М. Загублена українська душа / Микола Шлемкевич. – К.: МП «Фенікс», 1992. – 158 с.

References

1. Zinkevych O. S. Diskusijni pytanja mul'tykul'turnyh procesiv / O. S. Zinkevych // Chasopys nacional'noi' muzychnoi' akademii' imeni P. I. Chajkovs'kogo. – 2008. – №1. – S.82–89.

2. Mozgovyj M. P. Stanovlennja i tendencii' rozvytku ukrai'ns'koi' estradnoi' pisni: avtoref. dys. ... kand. mystectvoznnavstva: spec. 17.00.01 «Teorija ta istorija kul'tury» / M. P. Mozgovyj. – K., 2007. – 19 s.

3. Panas'e Ju. Istoriija podlinnogo dzhaza / Ju. Panas'e. – M.: Muzyka, 1978. – 128 s.

4. Poplavs'kyj M. M. Antologija suchasnoi' ukrai'ns'koi' estrady / M. M. Poplavs'kyj. – K.: Presa Ukrai'ny, 2004. – 416 s.

5. Potebnja A. A. Teoreticheskaja pojetika / A. A. Potebnja. – M.: Vysshaja shkola, 1990. – 344 s.

6. Tormahova V. M. Ukrai'ns'ka estradna muzyka i fol'klor: vzajemopronyknennja i syntez: avtoref. dys. ... kand. mystectvoznnavstva: spec. 17.00.03 «Muzychne mystectvo» / V. M. Tormahova. – K., 2007. – 17 s.

7. Hramova V. Do problemy ukrai'ns'koi' mental'nosti / Viktorija Hramova // Ukrai'ns'ka dusha. – K.: «Feniks», 1992. – S.3–35.

8. Shlemkevych M. Zagublena ukrai'ns'ka dusha / Mykola Shlemkevych. – K.: MP «Feniks», 1992. – 158 s.

Plakhotniuk V. G., *Candidate of Art History, Associate Professor of the Department of Musical Art, Mykolaiv branch of the Kievan National University of culture and arts (Ukraine, Mykolaiv), vgf@i.ua*

Features of globalization pop culture Ukraine second half of the century in the context of national identity

The article deals with the analysis Ukrainian national signs of identity pop culture second half of XX century. The peculiarities of the appeal to deep folklore aspects, to ethno-cultural impacts, ethnic and cultural studies as high professional art, learning of folklore traditions in the context of foreign cultural realia, appearance of new wave of ethno identification and national self-identification, appeal to early background of legitimation of ethno-cultural and foreign cultural combinations are defined. The period of institutionalization, pop culture infrastructure formation, folklore-performing groups, and polystylism formation as a self-identification tendency are specified.

Keywords: *pop culture, ethnic and cultural studies, postmodernism, ethno-artistic trend, pop music, folklore, identity.*

* * *

УДК 141+801.73+82.09

Полівода А. А.,
аспірантка кафедри філософії, Дніпровський
національний університет ім. О. Гончара
(Україна, Дніпро), alina.polivoda@gmail.com

GERMENEVTICHNI ASPEKTI DIALOGU CHITACHA TA LITERATURNOGO TVORU

Поставлено питання про можливість діалогу між читачем та літературним текстом з позиції філософської герменевтики як здатності суб'єктів комунікації впливати один на одного. Автор стверджує, що традиційне сприйняття діалогу між твором та реципієнтом як односторонньої інтерпретації авторського смислу суперечить настановам філософської герменевтики, оскільки діалог постає не як розмова, а як повчання.

Зазначено, що вданому питанні філософія може послуговуватися здобутками літературознавства, а саме теорією читачького відгуку, яка у поміркованому вигляді представлена рецептивною естетикою В. Ізера та Г. Р. Яуса та транзакційною теорією Л. М. Розенблатт, оскільки саме ця теорія стверджує рівнозначність автора, твору та читача. Парадигма активного читача теорії читачького відгуку наголошує на бутті літературного твору як єдності авторського смислу та рецепції читача, тобто реципієнт здатен впливати на автора в якості уявного читача, доповнювати зміст твору власними інтерпретаціями, змінювати традицію прочитання та тлумачення твору.

Ключові слова: *філософська герменевтика, теорія читачького відгуку, рецептивна естетика, транзакційна теорія, читач, традиція, інтерпретація.*

Засновник філософської герменевтики, Г.–І. Гадамер, писав: «В письмовому тексті свобода від переписувача чи автора, так само як і від означеного адресата, набуває свого справжнього буття» [3, с. 363], тим самим проголошуючи текст особливим типом ідеалізації мови. Текст, вільний від автора та адресата, є ідеальністю, яка володіє власним буттям і вступає у комунікацію не як посередник, а як рівноправний суб'єкт. Текст німий, говорить Г.–І. Гадамер, але безмовний до тих пір, поки до нього не звертаються, і тут, відкриваючись читачеві, текст говорить, але «він каже не тільки своє слово, завжди одне й те саме, у безжиттєвій нерухомості, а дає завжди нові відповіді тому, хто його питає, та ставить постійно нові запитання тому, хто йому відповідає» [4, с. 120]. Звісно, йдеться саме про літературні тексти, які є не просто фіксацією вимовленого, але автентичним способом буття слова.

Зазначена можливість комунікації між літературним текстом та читачем ставить питання про умови діалогу між ними. Наприклад, метою діалогу з текстом може виступати: цілісне сприйняття твору за допомогою методологічного апарату, виявлення авторської позиції, виокремлення головної думки твору разом з настановами автора, формування певного способу мислення реципієнта згідно з ідеологічними установками письменника тощо [13]. На перший погляд здається очевидним, що вихідною інтенцією діалогу між читачем та літературним твором є суб'єктивне та одностороннє сприйняття реципієнтом позачасового та ідеального у своєму бутті тексту.

Сумнівно, що в такому здійсненні діалогу між текстом та читачем зберігається висловлене М. Гайдеггером переконання: «мовити–один–до–одного означає: щось одне одному казати, щось одне одному показувати, сказаному себе попеременно ввіряти» [2, с. 232], оскільки не виконується первинна умова – комунікація має бути двосторонньою, суб'єкти воліють не лише говорити, але й чути один одного. За словами Г.–І. Гадамера діалог чи розмова є основною моделлю будь-якого порозуміння, але розмова вдалася там, де «щось залишається нам і щось залишається в нас, що нас змінило» [4, с. 190]. Отже, щодо діалогу читача з літературним текстом постає питання: якщо розмова відбувається там, де суб'єкти змінюють один одного, то як можливий вплив реципієнта на самодостатній у своєму бутті твір?

Метою дослідження є виявлення філософських та літературознавчих стратегій, які уможливають вплив реципієнта на літературний твір. Завданнями статті є описання теорії читачького відгуку у формі рецептивної естетики та транзакційної теорії, які відстоюють активну роль читача та дослідження умов взаємовпливу читача та тексту в процесі літературної комунікації. Об'єктом дослідження є діалог між читачем

та літературним твором, предметом – герменевтичні аспекти комунікації тексту та реципієнта в межах рецептивної естетики та транзакційної теорії.

Теоретичною основою статті є праці як філософів, так і літературознавців через специфіку даного між-дисциплінарного дослідження. Безпосередньо наведено роботи М. Гайдеггера та Г.–Г. Гадамера як представників філософської герменевтики, В. Ізера та Г. Р. Яуса як теоретиків рецептивної естетики, статті Л. М. Розенблатт у перекладі Л. Анісімової разом з її дослідженнями теорії читацького відгуку, літературознавча праця Т. Іглтона. Дане дослідження також спирається на публікації О. Довбуша, О. Іванової, Л. Мацевко–Бекерської, А. Колеснікова, Р. Кросмана.

Акцентування уваги на постаті читача та його рецептивних можливостях спонукає до досліджень феномену читання та способів його здійснення. О. Іванова, наводячи дослідження Р. Інгардена та виділені ним типи читання, стверджує, що саме естетичне читання, як контакт читача з твором як естетичним об'єктом разом з отриманням естетичного враження є метою і ціллю літератури як виду мистецтва [6, с. 80]. Естетичне читання – це особливий повільний і творчий процес, в якому усвідомлюються сутнісні зв'язки людини зі світом, вибудовуються ціннісні орієнтири, пробуджуються естетичні почуття: «повільний, бо передбачає увагу до кожного компонента твору (і смислового, і формального), творчий, бо скерований на самостійну глибоку роботу читача як співрозмовника автора, тому передбачає розвиток особи читача» [6, с. 80].

Твір закликає читача до читання, до «літературно–рецептивної діяльності» [6], адже єдина можливість твору здійснитися – розгорнутися перед читачем у своїй повноті та багатогранності. Смисловий потенціал художнього твору – невичерпний, бо вичерпність погрожує твору смертю, співпадіння авторської думки та читацького тлумачення у творі – його кінець, адже до таких текстів не повертаються, бо більше там немає про що говорити. Наприклад, можна навести слова В. Ізера: «Якщо б читачеві дати ціле оповідання, нічого не залишивши для нього, то його уява ніколи не увійде у це поле, а внаслідок цього з'явиться нудьга, яка неминуче вирине там, де вже все зроблене» [7], – великої майстерності коштує помірно заангажування читача містерією тексту, вміння зацікавити його і зробити його активним учасником гри і в той же час не створити надто напруженого середовища, яке, так само як і нудьга, відвертає читача від твору. Інтерпретаційна свобода читача дозволяє та вимагає залучення його власного досвіду та всієї культурної пам'яті. О. Іванова пише: «Мозаїчність, фрагментарність, композиційна деструкція, монтажність, які запанували в літературі, вимагають активного читача, непересічного, готового до гри, відповідальної і самостійної роботи» [6, с. 77]. З одного боку, здається очевидним, що така література посилює роль читача, віддає належне важливості інтерпретаційної діяльності і стимулює читацько–орієнтовані дослідження. Але з іншого боку, складається враження, що вимушена складність деякої літератури потребує виключно професійного читання, що набуває вигляду розкодування посилань чи розшифрування інтертекстуальних зв'язків. За таких умов під сумнів ставиться можливість діалогу з твором.

В пошуках стратегії, яка б пропонувала дистанціювання від парадигми пасивного реципієнта, можна звернутися до теорії читацького відгуку, оминаючи її радикалізовану версію, за якою читач віднаходить у тексті лише той зміст, який сам у нього вкладає, тобто суб'єктивно формує сутність твору – така позиція аналогічно ігнорує вимогу діалогу. У своїй помірній формі, рецептивній естетиці В. Ізера та Г. Р. Яуса, теорія читацького відгуку зосереджує увагу на активності читача в процесі інтерпретації, де читач доповнює авторський зміст, актуалізуючи потенціал твору в русі свого прочитання та тлумачення. Рецептивна естетика, чи рецептивна теорія, на думку Т. Іглтона, є третьою стадією розвитку літературознавства – від акцентування уваги на дослідженні автора (романтизм та теорія XIX ст., до яких можна віднести герменевтику Ф. Шлейєрмахера та В. Дільгата), через піднесення незалежного буття тексту «новою критикою», до відкриття активності читача у здійсненні твору з тексту [8, с. 102].

Показово, що представники рецептивної естетики звертаються до термінології та ідей філософської герменевтики, втім, це не дивно з огляду на наступність філософської традиції. Для прикладу наведемо слова Г. Р. Яуса стосовно літературної комунікації: «Літературне розуміння стає діалогічним тільки тоді, коли іншість тексту шукають і визнають на горизонті власних сподівань, коли не припускають наперед наївного злиття горизонтів, а коригують і розширюють свої сподівання через сприйняття іншого» [14, с. 473]. Естетичні та літературознавчі погляди Г. Р. Яуса реалізуються в межах заданої герменевтикою та феноменологією рецептивної традиції, формуючи, наприклад, характерні для філософської герменевтики погляди на мистецтво; «Твір – не початкова субстанція з незмінним значенням, а набуває своєї повноти значення тільки завдяки своєму історичному впливу» [14, с. 559] – пише Г. Р. Яус, розмірковуючи про опосередкований горизонт запитання і відповіді як діалогічну умову буття твору.

На думку В. Ізера, літературний твір існує на межі художнього та естетичного полюсів, де художній вимір є текстом як наміром автора, а естетичний – читацькою реалізацією, тобто твір оживає там, де текст зустрічає свого читача. Досліджуючи світ літературних текстів, сформованих інтенційними співвідношеннями речень, як їх називає Р. Інгарден, В. Ізер висловлює ідею, що речення завжди є не лише повідомленнями про існуючі речі, а передвісниками більшої події – появи змісту твору. Речення як «пре–інтенції» Е. Гуссерля потребують читацької свідомості, що зведе їх до змісту та надасть значення, бо їхня мета – викликати динамічні сподівання реципієнта. Читання, що ґрунтується на взаємодії пам'яті та нових очікувань, зведених до єдиного горизонту ретенції та протенції, виявляє у тексті зв'язки, які є «продуктом читацької уяви, вигвореної на сирому матеріалі тексту, хоча вони не є самим текстом, оскільки останній складається з речень, повідомлень, інформації тощо» [7]. Саме тому події, про які читає суб'єкт, здаються йому реальними та викликають переживання, і саме тому тексти по різному впливають на читачів, адже літературний твір активізує творчі здібності реципієнта та дає свободу вибудовувати світ, даний у тексті, на фундаменті особистого досвіду.

Читацька активність актуалізується також в процесі заповнення «лаку» – ситуації у сприйнятті тексту, коли речення не пов'язані очікуваними зв'язками, тобто не відповідають на читацькі сподівання, а блокують перцепцію змісту. З точки зору термінології філософської герменевтики можна було б пояснити цей момент наступним чином: в процесі читання читач здійснює накид власного передрозуміння, що ґрунтується на його упередженнях та культурному досвіді, тому момент, коли цей начерк не збігається з фактичним змістом викликає нерозуміння та стан фрустрації. Ці моменти стимулюють читацьку увагу, здатну самостійно доповнювати зміст та відновлювати втрачені зв'язки.

Зустрічаючись з літературним твором, читач зустрічається з чужою свідомістю, а саме читання, на думку В. Ізера, усуває суб'єкт–об'єктну опозицію, тому читач тимчасово «потрапляє у полон» чужих думок. І в цей момент читач сам ділиться навпіл – увага зосереджена на думках іншого, в той час як власна критична настанова знаходиться на периферії свідомості, – і на деякий час варто відійти від власних упереджень, аби автор «заговорив» до читача, зробив спробу змінити його світогляд, відкрити читачеві свій досвід. Т. Іглтон впевнений, що за рецептивною теорією В. Ізера ховається герменевтика Г.–І. Гадамера разом з його довірою до того самопізнання, яке збагачується у взаємодії з непізнаним [8, с. 106].

Разом з рецептивною естетикою варто зазначити транзакційну теорію Л. М. Розенблатт, піонерки теорії читацького відгуку у США, увага якої була зосереджена на зрівнянні активності читача та тексту: поза суб'єкт–об'єктними відносинами, матриця котрих не детермінує відносини тексту та читача, є лише аспекти однієї транзакції, в межах якої існують взаємозалежні текст та реципієнт.

Л. М. Розенблатт створила прогресивну для 1930–х років теорію, що акцентувала увагу на ролі реципієнта у створенні значення твору та можливості існування широкого діапазону його інтерпретацій. За словами Л. В. Анісімової, «транзакційна теорія визначає місце народження значення під час читання в особистому досвіді читача, під впливом рефлексії і самопізнання, яке моделюється у спробах артикулювати і пояснити наше розуміння, поділитися думками з іншими» [1]. Тому структура «автор–твір–читач» видається сутнісно динамічною, де за рахунок комунікації твору та читача до «спільного знаменника» зводяться авторські інтенції та читацькі інтерпретації.

Л. М. Розенблатт наголошує, що у процесі транзакції відсутня розмежованість між об'єктом та суб'єктом сприймання, тому що спостерігач є частиною спостереження. «Кожен індивід – мовець, слухач, письменник чи читач – залучає до транзакції особистий лінгвістично–емпіричний запас, що залишився від попередніх транзакцій в житті і мові» [12] – пише Л. М. Розенблатт, заперечуючи автономність та іманентну ідеальність як автора, так і його тексту, і, звісно, читача. Представники філософської герменевтики пояснили б ці слова наступними чином: зазначені сторони співіснують у просторі традиції та історії, де комунікативні та інтерпретаційні можливості формуються у горизонти, злиття котрих породжує

значення та розуміння. Л. М. Розенблатт продовжує: «Значення» виникає з повторення усіх цих елементів під взаємним впливом один на одного»; разом з іншими представниками теорії читацького відгуку дослідниця відмовляє тексту у його бутті в якості «вмістилища єдиного детермінованого значення» [12]. Цікавим є розмежування авторського прочитання на два процеси: читання, орієнтоване на самовираження, та читання, орієнтоване на рецепцію, – автор має сприймати власний твір і з точки зору втілення власних задумів, і з точки зору Іншого, за якої оцінюється можливість сприймання та розуміння потенційним читачем. Отже, інтерпретацію визначають одночасно автор і читач: автор, залишаючи читачеві підказки, та читач, залучаючи до інтерпретації власний досвід.

Твір (the Poem), саме в розумінні літературного твору, набуває власного буття лише у взаємодії конкретного читача та тексту як множинності знаків. «Роман, поезія чи п'єса залишаються лише чорнилами на папері допоки читач не трансформує їх у набір змістових символів» [11] – стверджує Л. М. Розенблатт іманентну необхідність твору бути прочитаним.

Варто також зазначити інтерпретаційну свободу, проголошену транзакційною теорією, адже за переконанням її авторки: «існують лише мільйони потенційних окремих читачів потенційних мільйонів індивідуальних літературних творів» [11]. Інтерпретаційна свобода, яка зовсім не заперечує валідності інтерпретації – деякі тлумачення все ж ближчі до інтенції автора за інші, пов'язана із переконаннями Л. М. Розенблатт у постійній зміні суті твору та постаті читача, оскільки на читання та розуміння впливає завжди новий досвід останнього. Цей аспект транзакційної теорії тотожний вже зазначеним поглядам Г.–І. Гадамера на читання – твір здатен промовляти до свого читача і кожного разу ця розмова інша. Інтерпретація, таким чином, в своїй каузальності постає як відкрита у безкінечність комунікація між автором–твором–текстом, бесіда із завжди новим співрозмовником. Прагнути щось зрозуміти – дозволити опоненту постати у своїй іншості та не заперечувати його фактичну істинність.

Порівняння з філософською герменевтикою Г.–І. Гадамера вимагає ще один аспект транзакційної теорії, описаний Л. М. Розенблатт наступним чином: «Зв'язок між читачем і знаками на сторінці відбувається у русі «туди й назад» по спіралі, в якій на кожного тривало впливає те, що привносить інший». Аналогічно Г.–І. Гадамер визначає процедуру герменевтичного кола: «Розуміння того, що містить у собі текст, полягає у розробці такого попереднього начерку, а він, зрозуміло, підлягає постійному перегляданню в процесі подальшого заглиблення у смисл тексту» [3, с. 248]. Читач, згідно з постулатами філософської герменевтики, здійснює постійний начерк смислу, корелюючи власні передсуди із новим досвідом, узгоджуючи особисті сподівання із текстовою фактичністю. В цілому, ця процедура здійснюється не лише під час читання, а й будь-якому процесі комунікації, будь-то у розмові з твором, іншим, самим собою чи світом.

Питання ймовірності діалогу з літературним твором на кінець постає як питання можливості читачеві впливати на літературний твір. В якості висновку, опираючись на здобутки філософської герменевтики,

можна накреслити два шляхи такого впливу: перший стосується фігури уявного читача, що впливає на автора під час написання твору, а другий – інтерпретаційної традиції, яка здатна змінювати зміст тексту під впливом одного читача чи спільноти читачів.

Твір отримує власне визнання через увагу до нього та, зрештою, через популярність, особливо в умовах сучасного інформаційного простору. Автор звертається до читача, а отже, свідомо чи підсвідомо, обирає образи та тропи, які матимуть відгук та будуть впізнаними. Уваги заслуговує ідея О. І. Довбуша щодо визначального впливу уявного читача на автора та його твір, зокрема в сфері масової белетристики: «на нашу думку, домінує все такі реципієнт, а не автор, оскільки підлаштовуватися доводитися саме останньому задля подальшої популярності його літературного «дітища» [5, с. 172]. Можна стверджувати, що апологети образу пасивного читача помиляються не лише щодо його рецептивної здатності, а й навіть щодо рівня присутності читача у творі – автор пише не лише через свою потребу здійснитися у тексті та висловити свою думку, а й щоб донести себе читачеві, вступити з ним у комунікацію. Залишаючи по собі сліди та символи, орієнтовані на читача, ніби дороговкази на шляху до змісту, автор створює текст не лише як повідомлення, а як складну семіотичну структуру «із притаманними їй кодами, актуалізації та конкретизації яким повинна надати сприймаюча свідомість читача» [5, с. 171].

Щодо інтерпретаційної традиції, то можна навести слова Л. М. Розенблатт: «Гене́за літературних технік відбувається у соціальній матриці. І творення, і рецепція літературних праць перебувають під впливом літературних традицій» [11]. Традиція сприймання і трактування, закріплена в дидактичній літературі, здатна десятиліттями і століттями визначати суть твору, незалежно навіть від авторської волі, особливо це стосується творів, з авторами яких читач не може вступати в діалог через історичну прірву, оскільки «синхронність індивідуальної еволюції автора і читача спільної історичності спричиняє імітацію реального діалогу» [10, с. 28]. Аналогічних поглядів дотримується і Р. Кросман: «Читач і текст не існують у порожнечі. Радше, вони оточені обширною серією лінгвістичних, літературних та культурних традицій інтерпретації і принаймні деякі з них читач не може не знати і не використовувати, так як це саме те, що зветься «читанням» [15, с. 365]. Спосіб прочитання, принаймні частково, залежить від суспільної згоди щодо способів тлумачення символів та образів, від загальноприйнятих стратегій та методів інтерпретації. Тому реципієнт здатен впливати на твір змінюючи традицію його прочитання, формуючи новий спосіб його тлумачення та розуміння, надаючи твору якісно новий зміст.

Список використаних джерел

1. Анісімова Л. В. Транзакційна теорія Л. М. Розенблатт: між читачем і текстом [Електронний ресурс] / Л. В. Анісімова // Сінопсис: текст, контекст, медіа: електронне фахове видання. – 2013. – №1. – Режим доступу: <http://synopsis.kmpu.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/4>.
2. Гайдеггер М. Дорогою до мови / М. Гайдеггер. – Львів: Літопис, 2007. – 232 с.
3. Гадамер Г.–Г. Істина і метод / Г.–Г. Гадамер // Герменевтика І: Основи філософської герменевтики. – К.: Юніверс, 2000. – 464 с.

4. Гадамер Г.–Г. Істина і метод // Г.–Г. Гадамер [пер. з нім. М. Кущнір]. – Герменевтика ІІ: доповнення. Показки – Т.2. – К.: Юніверс, 2000. – 478 с.
5. Довбуш О. І. Читач як носій і творець культурних кодів: семіотичний погляд / О. І. Довбуш // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. – 2015. – Вип.54. – С.170–172.
6. Іванова О. Читання як об'єктивізація рецептивного досвіду сучасності / О. Іванова // Проблеми сучасного літературознавства: Збірник наукових праць / М–во освіти і науки України, Одеський нац. ун–т ім. І. І. Мечникова. – Одеса: Астропринт, 2011. – Вип.15. – С.75–88.
7. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення / В. Ізер // Антологія світової літературно–критичної думки ХХ ст. [за ред. М. Зубрицької]. – Львів: Літопис, 1996. – С.261–276.
8. Іглтон Т. Теорія літератури: Введення / Т. Іглтон [пер. Е. Бучкиной, под ред. М. Маяцького]. – М.: «Територія майбутнього», 2010. – 296 с.
9. Колесников А. С. Філософія і література: сучасний дискурс [Електронний ресурс] / А. С. Колесников // Історія філософії, культура і мировоззрення. К 60–літтю професора А. С. Колесникова. – СПб.: Санкт–Петербурзьке філософське общество, 2000. – С.8–36. – Режим доступу: <http://anthropology.ru/text/kolesnikov/filosofiya-i-literatura-sovremennyy-diskurs>.
10. Мацевко–Бекерська Л. В. Дискурс читача як складова нарративної структури літературного твору: перше прочитання тексту / Л. В. Мацевко–Бекерська // Studia Methodologica: [науковий збірник]. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. – Вип.21. – С.27–34.
11. Розенблатт Л. М. Есе 2 [Електронний ресурс] / Л. М. Розенблатт // Сінопсис: текст, контекст, медіа: електронне фахове видання. – 2013. – №1. – Режим доступу: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/32>.
12. Розенблатт Л. М. Транзакційна теорія: проти дуалізму [Електронний ресурс] / Л. М. Розенблатт // Сінопсис: текст, контекст, медіа: електронне фахове видання [пер. Л. В. Анісімова]. – 2014. – Т.8. – №4. – Режим доступу: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/117>.
13. Усатий А. Діалог з текстом як засіб розвитку уміння сприймати і осмислювати художній твір / А. Усатий // Волинь – Житомирщина. Історико–філологічний збірник з регіональних проблем. – 2002. – №9. – С.279–281.
14. Яус Г. Р. Досвід естетичного сприйняття і літературна герменевтика / Г. Р. Яус [пер. з нім. Р. Свято і П. Тарашук]. – К.: Основи, 2011. – 624 с.
15. Crosman R. How readers make meaning? / R. Crosman // Literary Theories in Praxis. – University of Pennsylvania Press, 1987. – P.355–366.

References

1. Anisimova L. V. Tranzaktsiina teoriiia L. M. Rozenblatt: mizh chytachem i tekstom [Elektronnyi resurs] / L. V. Anisimova // Synopsis: tekst, kontekst, media: elektronne fakhove vydannia. – 2013. – №1. – Rezhym dostupu: <http://synopsis.kmpu.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/4>.
2. Haidegger M. Dorohoiu do movy / M. Haidegger. – Lviv: Litopys, 2007. – 232 s.
3. Hadamer H.–H. Istyna i metod / H.–H. Hadamer // Hermenevtyka I: Osnovy filosofskoi hermenevtyky. – K.: Yunivers, 2000. – 464 s.
4. Gadamer H.–G. Istyna i metod / H.–G. Gadamer [per. z nim. M. Kushnir]. – Hermenevtyka II: dopovnnennia. – T.2. – K.: Yunivers, 2000. – 478 s.
5. Dovbush O. I. Chytach yak nosii i tvorets kulturnykh kodiv: semiotichnyi pohliad / O. I. Dovbush // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seria: Filolohichna. – 2015. – Vyp.54. – S.170–172.
6. Ivanova O. Chytannia yak ob'iektivatsiia retseptynoho dosvidu suchasnosti / O. Ivanova // Problemy suchasnoho literaturoznavstva: Zbirnyk naukovykh prats / M–vo osvity i nauky Ukrainy, Odeskyi nats. un–t im. I. I. Mechnykova. – Odesa: Astroprynt, 2011. – Vyp.15. – S.75–88.
7. Izer V. Protse chytannia: fenomenolohichne nablyzhennia / V. Izer // Antolohiia svitovoi literaturno–krytychnoi dumky XX st. – Lviv: Litopys, 1996. – S.261–276.
8. Iglton T. Teoriya literatury: Vvedenie / T. Iglton [per. E. Buchkinoy, pod red. M. Mayatskogo]. – M.: «Territoriya budushego», 2010. – 296 s.

9. Kolesnikov A.S. *Filosofiya i literatura: sovremennyiy diskurs* [Elektronnyi resurs] / A. S. Kolesnikov // *Istoriya filosofii, kultura i mirovozzrenie*. K 60-letiyu professora A. S. Kolesnikova. – Spb.: Sankt–Peterburgskoe filosofskoe obschestvo, 2000. – S.8–36. – Rezhym dostupu: <http://anthropology.ru/text/kolesnikov/filosofiya-i-literatura-sovremennyiy-diskurs>.

10. Matsevko–Bekerska L. V. *Dyskurs chytacha yak skladova naratyvnoi struktury literaturnoho tvorcu: pershe prochyttannia tekstu* / L. V. Matsevko–Bekerska // *Studia Methodologica: [naukovyi zbirnyk]*. – Ternopil: TNPu, 2007. – Vyp.21. – S.27–34.

11. Rozenblatt L. M. *Ese 2* [Elektronnyi resurs] / L. M. Rozenblatt // *Synopsys: tekst, kontekst, media: elektronne fakhove vydannia*. – 2013. – №1. – Rezhym dostupu: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/32>.

12. Rozenblatt L. M. *Tranzaktsiina teoriia: proty dualizmu* [Elektronnyi resurs] / L. M. Rozenblatt // *Synopsys: tekst, kontekst, media: elektronne fakhove vydannia* [per. L. V. Anisimova]. – 2014. – T.8. – №4. – Rezhym dostupu: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/117>.

13. Usatyi A. *Dialoh z tekstom yak zasib rozvytku uminnia sprymaty i osmysliuvaty khudozhnii tvir* / A. Usatyi // *Volyn–Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem*. – 2002. – №9. – S.279–281.

14. Iaus H. R. *Dosvid estetychnoho spryiniattia i literaturna hermenevtyka* / H. R. Yaus [per. z nim. R. Cviate i P. Tarashchuk]. – K.: Osnovy, 2011. – 624 s.

15. Crosman R. *How readers make meaning?* / R. Crosman // *Literary Theories in Praxis*. – University of Pennsylvania Press, 1987. – P.355–366.

Polivoda A. A., postgraduate student, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro), alina.polivoda@gmail.com

Hermeneutical aspects of the dialogue between the reader and the literary text

The article is questioned with the possibility of dialogue between the reader and the literary text from the standpoint of philosophical hermeneutics as the ability of the subjects of communication to influence one another. The author insists on the fact that traditional perception of a dialogue between the work and recipient (as a one-sided interpretation of the author's meaning), contradicts philosophical hermeneutics, since the dialogue does not appear as a conversation, but as a lecture. It is noted that in this issue philosophy can use the achievements of literary criticism, especially the Reader–response theory, which in moderate form is represented by the works of V. Iser, G.–R. Jauss and L. M. Rosenblatt, since this theory asserts the equivalence of the author, the work and the reader. The paradigm of active reader from the Reader–response theory marks existence of a literary work as the unity of author's meaning and recipient's reception. The recipient is able to influence author as an imaginary reader, supplement the content of work with his own interpretations, and change tradition of reading and interpreting the work.

Keywords: philosophical hermeneutics, Reader–response theory, reader, tradition, interpretation.

* * *

УДК 316.613:17.022(045)

Поліщук О. С., доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (Україна, Хмельницький), Prokurator2007@ukr.net

Вплив засобів комунікації на формування ієрархії цінностей і ціннісних орієнтацій особистості

З'ясовано суть комунікації в сучасному суспільстві. На основі спостереження встановлено, що вони відіграють ключову роль у пропагуванні ієрархії цінностей, сприяють ціннісній орієнтації людини, суспільства в цілому, здійснюють вплив на свідомість людей, особливо підлітків, у яких вона ще не стійка і не сформована. На основі аналізу джерел доведено, що засоби комунікації у суспільствах перехідного типу та не визначені у своєму майбутньому засоби комунікації пропагують низькі цінності або ті, що знаходяться на найвищому рівні ієрархії цінностей. Ця ситуація є згубною, оскільки вона віддзеркалює низький рівень культури суспільства. Обґрунтовано поширення в українському суспільстві низьких, меркантильних цінностей, які не відображають духовний світ людини, а мають матеріальне забарвлення, що є характерною ознакою часу. Рух до цих пріоритетів спричинює зменшення значення обов'язків перед громадою, суспільством. Економічне зростання, в

основі якого лежать антисоціальні і протизаконні шляхи, стало дорівнювати успіху, прогресу. Відзначено, що засоби масової комунікації є інструментом конструювання майбутнього. В залежності від того, які цінності вони будуть пропагувати, буде формуватися свідомість людини, суспільства, будуть будуватися взаємовідносини. Отже, щоб не допустити занепаду суспільства, треба формувати ієрархію цінностей, в основу якої покладені загальнолюдські і вищі цінності.

Ключові слова: людина, індивід, суспільство, цінності, комунікація, свідомість, соціалізація.

Сучасний етап розвитку суспільства визначається як інформаційний, що зумовлює появу все нових і нових форм комунікацій, оскільки завдяки їм людина отримує ту чи іншу інформацію. У зв'язку з цим комунікація постає необхідним елементом взаємодії людей, груп, народів, держав. У ході цієї взаємодії здійснюється передача інформації, почуттів, оцінок, смислів, цінностей тощо. Особливістю комунікації XXI ст. є те, що вона пронизує усі сторони життя суспільства, соціальних груп та індивідів. Відповідно до цього існують і види комунікації: масова, міжособистісна, організаційна, групова тощо. Отже, зважаючи на ці обставини, стає зрозумілим, що засоби масової комунікації, використовуючи свої переваги у сучасному світі (інформація надходить миттєво і до великої групи людей) та реалізуючи функції (надання інформації, культурологічну, соціалізацію, організаційну, культурно-ідеологічну), мають неабиякий вплив на формування особистості та її ціннісних орієнтацій і свідомості.

Теоретико-методологічне обґрунтування поняття цінностей можна зустріти ще в античній класичній філософії, працях учених Середньовіччя, мислителів епохи Відродження, філософів Нового часу, а також у працях М. Бердяєва, Е. Фромма, В. Франкла. Аксіологічний драматизм пронизує праці М. Вебера, Е. Дюркгейма, О. Шпенглера, М. Шеєла та ін. Поняття цінності як філософської категорії розробляли І. Кант, Г. Лотц, Г. Мюнстерберг, Г. Ріккерт, а також сучасні вітчизняні дослідники: Т. Андрущенко, М. Бойченко, Н. Бойченко, В. Кремень, В. Вашкевич та ін. І це ще не весь спектр науковців, дослідників, які звернулися до питань цінностей, хоча і він засвідчує актуальність цієї проблеми у сучасному інформаційному суспільстві.

Завдання статті: 1) з'ясувати суть комунікації; 2) розглянути значення ієрархії цінностей у побудові суспільства; 3) розкрити вплив комунікації на ціннісну орієнтацію та формування свідомості особистості.

Поняття комунікації в перекладі з латинської мови означає обмін, зв'язок, розмова. Комунікація – систематичне поширення повідомлень серед чисельно великих розосереджених аудиторій з метою впливу на оцінку, думки, поведінку людей. Сьогодні комунікація є інституціолізованим виробництвом, що масово поширює символічні матеріали за допомогою накопичення та передачі інформації. З цього стає зрозумілим, що основною сутністю масової комунікації є вплив на суспільство шляхом впровадження в масову свідомість певної системи цінностей. Сутність її завжди є незмінною, а явище, зміст і форми здійснення можуть змінюватися. Метою комунікації є прагнення змінити соціальних суб'єктів системи в інтересах інших суб'єктів або всього суспільства. І краще це роботи з підростаючим поколінням, у якого свідомість перебуває в стадії формування. Таке розуміння сутності і мети засобів комунікації свідчить про те, що вони є інструментом пропагування цінностей, що